

<http://dx.doi.org/10.15762/ZH.2018.12>

Franziska Heidemann, *Die Luxemburger in der Mark. Brandenburg unter Kaiser Karl IV. und Sigismund von Luxemburg (1373–1415)* (Studien zu den Luxemburgern und ihrer Zeit, Bd. 12), Fahlbusch Verlag, Warendorf 2014, ss. 352, ISBN 978-3-925522-26-0.

Franziska Heidemann, *Regesten der Markgrafen von Brandenburg aus dem Hause Luxemburg. Karl IV., Wenzel, Sigismund und Johann sowie deren Hauptmänner 1373–1415* (Studien zu den Luxemburgern und ihrer Zeit, Bd. 13), Fahlbusch Verlag, Warendorf 2016, ss. XVII + 386, ISBN 978-3-925522-27-7.

Z wydawnictwa Fahlbusch w Warendorf (RFN), które w 1985 r. rozpoczęło wydawanie prac w ramach serii „Studien zu den Luxemburgern und ihrer Zeit”, w polskiej literaturze historycznej najczęściej cytowane są klasyczne pozycje: Dieter Veldtrup, *Zwischen Eherecht und Familienpolitik. Studien zu den dynastischen Heiratsprojekten Karl IV.* (1988); *Studia Luxemburgensia. Festschrift Heinz Stob zum 70. Geburtstag* (1989); *Sigismund von Luxemburg. Kaiser und König in Mitteleuropa 1387–1437. Beiträge zur Herrschaft Kaiser Sigismunds und der europäischen Geschichte um 1400* (1994); *Itinerar König und Kaiser Sigismund 1368–1437* (1995); Dieter Veldtrup, *Frauen um Herzog Ladislaus († 1401). Oppelner Herzoginnen in der dynastischen Politik zwischen Ungarn, Polen und dem Reich* (1999); Michael Tönsing, *Johannes Malkaw aus Preußen (ca. 1360–1416). Ein Kleriker im Spannungsfeld von Kanzel, Ketzerprozess und Kirchenspaltung* (2004). Obecnie otrzymaliśmy kolejne dwa tomy autorstwa Franziski Heidemann, poświęcone panowaniu Luksemburgów w Marchii Brandenburskiej w latach 1373–1415. Publikacje te były podstawą dysertacji doktorskiej badaczki, obronionej na Uniwersytecie Humboldta w Berlinie w 2010 r.

Obydwie prace należy przywitać z najwyższym zadowoleniem, gdyż historia panowania Luksemburgów w Marchii Brandenburskiej jak dotychczas nie była przedmiotem głębszych studiów. Do tej pory najbardziej rozpoznane są tutaj działania Karola IV oraz jego syna Zygmunta jako margrabiego brandenburskiego, króla i cesarza¹.

Omawiając władztwo Luksemburgów w Marchii Brandenburskiej, autorka podzieliła je na cztery fazy: 1) rządy Karola IV jako opiekuna swoich synów w latach 1374–1378; 2) pierwsze margrabiostwo Zygmunta (1378–1388); 3) władztwo Zygmunta „w kraju nad Odrą” (*Land über der Oder*) w latach 1381–1388 i 4) ostatnie margrabiostwo Zygmunta (1411–1415). W ramach poszczególnych okresów badaczka szeroko przedstawiła politykę personalną Luksemburgów w Marchii Brandenburskiej, w tym radców, kancelarii i personelu kancelaryjnego, pisarzy krajowych, urzędów dworskich, naczelników i wójtów krajowych. Następnie omówiła politykę Luksemburgów w utrzymaniu pokoju krajowego, kwestię zamków i ich powierzenia oraz zastawów, a także politykę finansową oraz politykę wobec stanów i miast. W latach 1378–1388 została po-

¹ Zob. *Kaiser Sigismund 1368–1437. Zur Herrschaftspraxis eines europäischen Monarchen*, hrsg. v. Karel HRUZA, Alexandra KAAR (Forschungen zur Kaiser- und Papstgeschichte des Mittelalters, Beihefte zu J. F. Böhmers, Regesta Imperii, Bd. 31), Wien–Köln–Weimar 2012.

nadto omówiona kwestia naczelników Marchii (*Vorsteher der Mark*), a w okresie trzecim – kwestia sprzedaży Nowej Marchii zakonowi krzyżackiemu w 1402 r.

Franziska Heidemann pozytywnie ocenia politykę Karola IV w roli opiekuna swoich dzieci jako margrabiów, dzięki której ustabilizował i zabezpieczył władzę Luksemburgów w Marchii Brandenburskiej. Wszystkie jego działania miały zabezpieczyć dynastyczne panowanie Luksemburgów w tym kraju, a jego następcy Zygmuntovi – bezproblemowe objęcie „zaszczytnego” władztwa. W rozdziale o pierwszym margrabiostwie Zygmunta autorka wykazuje, że jednak nie dorównał on politycznie swemu ojcu. Dopatruje się ona tego w prawie całkowitym nieangażowaniu się Zygmunta jako margrabięgo w politykę utrzymania pokoju w kraju (*Landfrieden*). W przeciwieństwie do swego ojca nie inicjował on krajowych sojuszy pokojowych, lecz pozostawiał to swoim pełnomocnikom. W pozwoleniu na zawieranie związku miast i ponadregionalnych porozumień F. Heidemann widzi wyraźne osłabienie władzy margrabiowskiej, a ponowne forsowanie form zastawu w polityce finansowej Zygmunta uznaje za przyczynę wzrostu autonomii miast i szlachty. Po tym jak zgodnie z wolą Karola IV tereny na wschód od Odry otrzymał młodszy brat Zygmunta Jan Zgorzelecki (rozd. 5), w celu podniesienia szans Zygmunta na tron polski, odstąpił to terytorium swemu bratu (1381–1388), a po śmierci Jana w 1396 r. przypadło ono ostatecznie Zygmuntovi. On też zdecydował się w 1402 r. sprzedać Nową Marchię zakonowi krzyżackiemu. Należy tutaj zauważyć, że analizując dokumenty sprzedaży, autorce udało się wyjaśnić niektóre sporne kwestie starszej literatury przedmiotu. W ostatnim epizodzie władztwa Zygmunta w Brandenburgii 1411–1415 (rozd. 6) badaczka zauważa, że Zygmunt starał się swą władzę w Marchii oprzeć na namiestnikach spoza Brandenburgii oraz próbował odbudować władzę margrabiowską. Z powodu oporu stanów brandenburskich, z jakim spotkał się w Marchii, Zygmunt z czasem zrozumiał, że jako niemiecki i węgierski król nie był w stanie w pełni wypełnić roli władcy tego terytorium. Przekazanie Marchii Fryderykowi von Hohenzollern w 1415 r. było tego konsekwencją. Zatem – zdaniem F. Heidemann – Zygmunt nie działał już tutaj w interesie dynastycznym, lecz dla kraju i królestwa. Należy tutaj podkreślić, że autorka nie poruszyła wielu aspektów polityki luksemburskiej w Marchii Brandenburskiej, np. nie do końca rozpatrzyła motywy przekazania Fryderykowi von Hohenzollern Marchii Brandenburskiej przez Zygmunta. Bardziej bolesne jest jednak nieuwzględnienie Josta/Jodoka morawskiego (1351–1411) jako margrabięgo brandenburskiego od 1388 r. Ma to być przedmiotem odrębnych badań. Z tego powodu praca jest niekompletna, niemniej jednak wartościowa. Jak długo przyjdzie nam czekać na wypełnienie luki? Jakkolwiek polska literatura historyczna w tym temacie jest dość bogata, należy zauważyć, że autorka cytuje tylko dwie polskie pozycje niemieckojęzyczne: Antoniego Czacharowskiego² i moją³. Pozostałe liczne prace polskie, głównie Edwar-

² Antoni CZACHAROWSKI, *Der neumärkische Adel während der Auseinandersetzungen zwischen Polen, Pommern und dem Deutschen Orden um die Wende vom 14. zum 15. Jahrhundert*, [in:] *Slawen und Deutsche im südlichen Ostseeraum vom 11. bis zum 16. Jahrhundert* (Veröffentlichungen des Instituts für Landesforschung der Christian-Albrechts-Universität zu Kiel, Bd. 3), hrsg. v. Michael MÜLLER-WILLE, Neumünster 1995, s. 149–169.

³ Joachim ZDRENKA, *Der Streit um Beeskow und Storkow als Besitz der pommerschen Herzöge 1394–1479*, *Jahrbuch für brandenburgische Landesgeschichte*, Bd. 46: 1995, s. 46–69.

da Rymara, Wiktora Fenrycha, Adama Szwedę i innych, pozostają jej nieznane. Jest to największy mankament pracy, który przyczynił się do dalszych błędów, których autorka by uniknęła, gdyby znała i uwzględniła polską literaturę przedmiotu. Przykładowo na s. 97 (przyp. 329) myli się, określając wieś zamkową Gauwarden mianem Sauwarden (sic!) (osada ta jest identyfikowana z niemiecką miejscowością Gabbert, dziś Jaworze na pograniczu choszczeńskim). Z kolei na s. 228–229 przywołuje postać niejakiego Vorbothe von Mogulicz (jako odbiorcę w 1380 r. przywileju króla Zygmunta na zamek Tankow, dzisiejszy Danków koło Strzelc Krajeńskich), pomijając to, że chodzi w tym przypadku o Grzymalię, Wierzbietę ze Smogulca.

W drugim wydawnictwie (t. 13) F. Heidemann zamieściła wszystkie znane jej regesty dokumentów przedstawicieli dynastii Luksemburgów: Karola IV, Wacława, Zygmunta i Jana (bez Josta/Jodoka!) oraz ich namiestników, odnoszących się do terytorium Brandenburgii z lat 1373–1415. Zbiór ten stanowi swego rodzaju dokumentację jej dysertacji przedstawionej wyżej. Jakby nań nie spojrzeć, to jest to pierwsza próba zebrania materiału źródłowego od czasu opublikowania przez Adolpha Friedricha Johanna Riedla zbioru *Codex diplomaticus Brandenburgensis*⁴. Zaslugę F. J. Riedla nie sposób podważyć, ale też nie można nie zauważyć, że z dzisiejszego punktu widzenia jego wydawnictwo stało się nieco przestarzałe, a przede wszystkim niekompletne. Te luki starała się wydawczyni regestów zapełnić. Z polskich wydawnictw źródłowych autorka przywołuje: *Codex diplomaticus Poloniae*, *Codex diplomaticus Maioris Poloniae* i *Monumenta Poloniae Historica*. Przy tak rozproszonym materiale źródłowym autorce udało się zebrać 475 regestów dokumentów odnoszących się do zagadnienia. Do tak szerokiego tematu nie sposób zebrać wszystkie dokumenty, stąd ten czy inny dokument jeszcze gdzieś wypłynie. Przykładowo w Hohenlohe-Zentralarchiv Neuenstein, Gemeinschaftliches Archiv Weinsberg (Schublade A nr 32) znajduje się dokument króla Zygmunta, margrabiego brandenburskiego (wystawiony 19 IV 1411 r. w Chożow, niem. Koschow), nadający Konradowi von Weinsberg i jego ojcu Engelhardowi urząd pokomorzego Rzeszy, który wiąże się z lennem w Marchii Brandenburskiej. Mimo podniesionych tu uwag omawiane *Regesten der Markgrafen von Brandenburg aus dem Hause Luxemburg* uznać należy za najpełniejsze aktualnie kompendium wiedzy o dokumentach Luksemburgów z okresu ich rządów w Brandenburgii.

Z polskiego punktu widzenia (mimo nieuwzględnienia większości polskiej literatury przedmiotu) prace Franziski Heidemann są interesujące przede wszystkim ze względu na terytorium Nowej Marchii, politykę dynastyczną Luksemburgów oraz ich politykę wobec zakonu krzyżackiego. Z tego powodu nie powinno ich mimo wszystko zabraknąć w pracach polskich badaczy zajmujących się powyższą problematyką.

Joachim Zdrenka (Zielona Góra)

⁴ *Codex diplomaticus Brandenburgensis. Sammlung der Urkunden, Chroniken und sonstigen Quellschriften für die Geschichte der Mark Brandenburg und ihre Regenten*, bearb. v. Adolph Friedrich RIEDEL, Bd. 1–41, Berlin 1838–1869.